

ПЕРГАМЕНСКИ УМЕТАК У МОКРОПОЉСКОМ ЧЕТВОРОЈЕВАНЂЕЉУ

Издање текста*

Невелик је број сачуваних црквених састава из западне, такозване „босанске скупине“ српскословенских рукописа. Укупно је до сада познато нешто више од двадесет споменика, међу којима има и настрадалих у априлском бомбардовању Београда 1941. године, као и таквих којима се, за сада, губи траг.¹ У овој скупини најзаступљенија су јеванђеља, по типу нелитургијске тетре, а у мањој мери су присутни апостоли и зборници.² Захваљујући основним одликама ових рукописа, они који су сачувани на Балкану, преваходно су опстали захваљујући својој накнадној употреби у црквама и манастирима Српске православне цркве, у времену након пропасти средњовековних српских држава, у оквиру Турског царства.³

Овом приликом бавимо се текстуалним уметком западне провенијенције који је настао у нешто другачијим околностима у односу на

---

* Рад је настао у оквиру пројекта Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије „Обрада старог српског писаног наслеђа и израда Речника црквенословенског језика српске редакције“ (бр. 178030).

¹ У старој Народној Библиотеци у Београду изгорели су, заједно с мноштвом других српских рукописа, Даничићево и Треће београдско јеванђеље (Н. Кuna, *Srednjovjekovna bosanska književnost*, Forum Bosnae, 45, Sarajevo 2008, стр. 123, 126; за опис в. Љ. Стојановић, *Каталог Народне библиотеке у Београду*, IV, *Рукописи и старе штампане књиге*, у Београду 1903 [фототипско издање из 1982], бројеви 56 (92) и 54 (635), стр. 21). Срећковићево јеванђеље (према Пантелији Срећковићу, српском историчару, члану СКА, 1834–1903), које је у науци у основним цртама описао Михаил Несторович Сперански (*Ein bosnisches Evangelium in der Handschriftensammlung Srečković's*, *Archiv für slavische Philologie*, 24, Berlin 1902, стр. 172–182), данас се сматра несталим (Н. Кuna, *Srednjovjekovna bosanska književnost*, Forum Bosnae, 45, Sarajevo 2008, стр. 85).

² О рукописима ове скупине в. збирни поглед у: Д. Драгојловић, *Историја српске књижевности у средњовековној босанској држави*, Нови Сад, Светови, 1997; Н. Кuna, *Srednjovjekovna bosanska književnost*.

³ Истраживаоци који су описивали ове споменике, приметили су литургијске забелешке које су, сходно богослужбеним потребама, уношене у њих. По страни стоје само малобројни зборници који су сачувани на други начин, одношењем у сасвим другу средину – Италију (Н. Кuna, *Srednjovjekovna bosanska književnost*, стр. 52, 84).

остале сачуване споменике из исте групе. По среди је пергаменски уметак у Мокропољском четворојеванђељу, другом по старини и значају српском четворојеванђељу. Ово јеванђеље је, наиме, оштећено услед честе употребе, па је најугроженији лист (број 30), замењен новим у западној књижевној средини, током „лечења књиге“, по нашем мишљењу – до краја XIV века. Овиме је надокнађен изгубљени текст, што је омогућило несметано коришћење књиге: овога више 29Г || овога же више... 30а / ... ђко истињњь еси 30Г || и поџти б(о)жню... 31а (средина Мт 21.35 – средина Мт 22.16). И у уметку је текст писан двостубачно, с 27 редова на страни, како је и на оближњим листовима, чиме је постигнуто његово визуелно уклапање у књижну целину. Књига је писана мрким мастилом с честом употребом киноара, а исто је и у уметку, чије је мастило нешто тамније; киноар се користи и за наслове глава и за поједине речи, као и нека велика слова у тексту. Да ли је било још оваквих листова, то не можемо знати јер је књига крпљена и допуњавана и касније (пре свега трудом попа Вукосава, в. нап. 5), а затим, она ни као таква није сачувана у целости, са свим својим листовима. Књига садржи 11 потпуних и 8 непотпуних табака, што укупно чини 155 листова – 139 пергаменских и 16 папирних, величине 278 x 191 мм (листови су неједнаке величине, а ово су највећи које смо премерили), с просечно 26 двостубачно писаних редова на страни.⁴ Пергаменски уметак је настављен као последњи лист на први лист из четврте свештице (23 – 30. лист). Остатак 30. листа је правилно обрзан, па је на њега зашивен (у 26 потеза) овај наставак западног порекла. Допунски лист је нешто мањих размера: 268 x 185 мм; без подлоге ширина самог уметка је 182 мм (оближњи листови су величине 273 x 186 мм).

Мокропољско четворојеванђеље је откривено 1954. године у црквници Светог Луке у Мокром Пољу, у близини Книна, по коме је и добило име.⁵ Након конзервације у Заводу за заштиту и научно проучавање споменика културе НР Србије у Београду која је обављена на заузимање Српске академије наука јуна 1955. године, пренето је у манастир Крку,

⁴ В. опис у: М. Радека, *Мокропољско јеванђеље*, Старинар, н. с., књ. VII–VIII, 1956–1957, Београд 1958, стр. 209–210.

⁵ У науци се једно време звало и „Четворојеванђељем попа Вукосава“ због записа „грешног попа Вукосава“ на 43. пергаменском листу за кога је, међутим, М. Пешикан доказао да није писао основни рукопис (*О датирању и ауторству Мокропољског јеванђеља*, Старинар, н. с. XII, Београд 1961, стр. 157). Око записа попа Вукосава који је у каснијем времену вршио поправке и допуне рукописа није било слагања, али како је М. Пешикан њему приписао млађе папирнате уметке (*О датирању и ауторству*, стр. 157), који се на основу водених знакова (полумесец и звезда у кругу) датују на почетак XVI в., значи да се и његов запис помера у тај период (у каталожком опису он се стављао у другу половину XIV в., V. Mošin – M. Radeka, *Ćirilski rukopisi u sjevernoj Dalmaciji*, Starine JAZU, 48, Zagreb, 1958, стр. 212, али и под знак питања, *Изложба српске писане речи*, Београд, Народна библиотека СР Србије, 6. април 1973, бр. 42, стр. 25).

духовно стециште православних Срба у том делу Далмације, где је формирана рукописна збирка. Рукопис је заведен под инвентарским бројем 2. Он је недуго потом постао познат српској научној јавности због значајних опажања првог проучаваоца о његовој изузетној старини, као и о могућим везама с Иловичким преписом Законоправила светога Саве.⁶ Палеографску и ортографску анализу је пажљиво извршио Митар Пешикан, закључивши да је рукопис заиста врло сродан рукопису Богдана, преписивача Иловичке крмчије (1262), али да га ипак није писао Богдан, као и то да је нешто старији, смештајући га на средину XIII века, у први период владавине краља Уроша I Немањића (1243–1276).⁷ Уследила је текстолошка анализа која је указала на везу између овог и Рашко-хиландарског јеванђеља, најстаријег сачуваног српског четворојеванђеља (Хиландар, број 22). Оба ова споменика потичу од истог протографа, од кога их дели читав (већи или мањи) низ других, посредних преписа. Четири деценије по открићу, овај споменик је поделио судбину са српским народом из северне Далмације, који је 1995. године морао да напусти своја огњишта.⁸

Током рада на фотографијама овога рукописа, добијеним од Археолошког института САН, М. Пешикан је запазио постојање пергаменског уметка, дајући и сажет осврт на њега, у оквиру својих ширих запажања.⁹ Како се он њиме није више бавио, то није било довољно да се научна пажња заустави на њему, тако да је овај уметак, у суштини, остао занемарен. Приликом припремања рукописних снимака за лексикографску обраду на Старословенистичком одсеку Института за српски језик САНУ, неколико деценија касније (2004/05), учили смо овај уметак. Он је нашао своје место у списку цитираних извора за огледну свеску Српскословенског речника јеванђеља.¹⁰

⁶ Први је о овоме рукопису известио научну јавност М. Радека (*Мокропољско јеванђеље*, Старинар, н. с., књ. VII–VIII, 1956–1957, Београд, 1958, стр. 209–212), да би, недуго потом, он био каталогски представљен у оквиру описа ћириличких рукописа северне Далмације (V. Мошин – М. Радека, *Ћириљски рукописи и сјеверној Далмацији*, стр. 190), а појавио је се и један краћи приказ (М. Павловић, *Библиографија за 1958. годину*, Јужнословенски филолог, XXIV, Београд 1959–1960, стр. 443).

⁷ М. Пешикан, *Мокропољско четворојеванђеље из XIII века – споменик значајне фазе у развоју старосрпске писмености*, Зборник Матице српске за филологију и лингвистику, XVI/1, Нови Сад 1973, стр. 84. Пешиканове налазе потврдио нам је и А. А. Турилов, на основу увида у снимке рукописа (31. маја 2013).

⁸ Тада је и манастир Крка на неко време опустео. Озбиљнија обнова манастирског живота почела је тек 2001. године.

⁹ М. Пешикан, *О датирању и ауторству*, стр. 160.

¹⁰ Уметак смо том приликом оквирно датовали XV веком (*Српскословенски речник јеванђеља. Огледна свеска*, саставио В. Савић, Београд 2007, стр. XVIII). Сада, после детаљне анализе, сматрамо да је уметак настао нешто раније, до конца XIV века.

Пергаменски уметак је писан ћириличким уставом архаичног облика, препознатљивог, квадратног типа, без употребе интерпункцијских знакова (нема ни тачке), а у систему надредних знакова заступљена је само титла. Иако је лист пре писања припремљен – премерен и „ишпартан“, редови су кривудасти, са словима неједнаке величине. Писара пергаменског уметка одликује нижа калиграфска култура од писара првобитне књиге. По општем утиску овај уметак визуелно подсећа на рукопис прве руке Чајничког јеванђеља. Већина слова су сличног облика – на пример, непропорционално *z*, *ѣ* са ниским стаблом, карактеристично *ѡ* са птичицом која има симетрично извијена крила (поред асиметричне форме) итд. Најзнатнија је разлика у писању слова *ж* – овде с бочним линијама које се сустичу на средини стабла, а цела фигура стаје у дволинијски систем, *к* – десна страна се прелама врло високо, скоро при врху стуба, с карактеристично завијеним доњим краком, *и* има косе линије а не четвртасте и размакнуте облике, *х* – десни горњи крак почиње нешто ниже и извијенијег је лука, и *ѿ* је облик потеза са средњом цртицом обично у висини горње линије реда.

Као и у остатку књиге, на горњим водоравним маргинама исписани су наслови („опширне главе“), а на усправним, унутрашњим и спољним маргинама Амонијеве главе са синоптичким белешкама. Амонијеве главе и синоптичке белешке су касније брисане у читавој књизи, не само у датом уметку – да не би ометале читање потпунијих литургијских назнака (то је вероватно чинио поп Вукосав). Наслови су пренети с неједнаким успехом (други наслов без разумевања, можда због присуства грецизма *κινῶς < κήυος*), недовољно пажљивим увидом у напред изложени садржај (2а) или због нејасноћа у предлошку с кога је преписан цео лист. Повремена употреба киноара у основном тексту подудар се с источном традицијом у обележавању литургијских целина.

У примењеном граfiјском систему непознати су посебни знаци за јотацију, накнадно развијени у ћирилици, у чему се види веза са старијим, глагољским наслеђем: уместо *ѡ* и *ѣ* употребљавају се ортографски двовалентни *ѣ* и *ѥ*. Овима се, међутим, придружује и *оу*,¹¹ чиме се иза сугласничких слова уопштава одсуство јотације. Уместо класичног глагољског (*лѣ – лѥ – лю*) на делу је умерено подмлађени систем: *ла – лѥ – лоу* (*оуѡрамаають ѥ 30а.8–9 – исколено 30в.5 – Г(лаго)дѣ 30б.5, на |кѡпѡу 30в.10, г(лаго)дѣѡце ѡитѣдѣ 30г.36*), насупротив заосталог старијег, у отвореној позицији, такозваног непокривеног вокала: *ѣ – ѥ – ю* (*ѣко 30б.6, ѡѡѣше ѥ 30б.16–17, иродитѣни 30г.25 – ѡѡго 30а.9 – наѣшню 30б.4–5, юнаѣ 30в.4, кѡдѣѣшнѡю 30г.14–14*).¹² У остацима се назире некадашње правило

¹¹ У ранијем граfiјском систему *ю* се није ни осећало као јотовано слово, односно лигатура попут *ѡ* и *ѣ*.

¹² То је, у целини, отприлике, на нивоу стања засведоченог у Првој оснивачкој повељи манастиру Хиландару (в. ортографску табелу у М. Пешикан, *Мокропољско четворојеванђеље*, стр. 82).

о разједначавању суседних вокалских слова: писање *ни* уместо *ни* (*ни* н естѣ 30б.3, *пѣти* елико 30в.21–22, *взджежѣщи*хъ 30г.3–4), као и *ѡ-оу* уместо *ѡ-ѡ* (*въ глѣвѣхъ оуглѣхъ* 30б.3, *к немѣхъ оуѣеники* 30г.24). Уопштена је и (неистакнута) употреба „ук“ уместо „оник“,¹³ па се *оу* користи за издвајање непокривеног вокала (*гѣ оуѣрамають де* 30а.8, *оуѣтъ звани* 30г.18), осим у једном усамљеном случају који показује већу зависност од предлошка (*на | к^{сп}лоу* свою 30в.10 – преписивач није благовремено препознао реч, механички пренесећи њене оквирне делове, да би у ревизији накнадно натписао њену унутрашњост).¹⁴ Предочено правило се није односило само на удвојене, истоветне вокале, тако да је сачуван траг старе граfiјске комбинације *ои* (*двоиць* 30в.17–18, *достоини* 30в.20), посведочене у древним ћириличким споменицима.¹⁵ Да су ово само остаци с предлошка, не и одлика писаревих навика, видимо по томе што овакав систем није спроведен у знатнијој мери. Више је примера с „осмеричким и“ (*скон* 30а.7, *ѡише* н 30а.16, *злн-и* 30а.20, *зидѡщен* 30б.2, *архирѣи* 30б.13, *парисѣи* 30б.14, *мон* 30в.3,4, *ѡициѣ ти* н 30в.15–16). Исто важи и за друге позиције у којима би се користило једно или друго слово, на крају реда или на почетку речи и испред вокала (*ѡ ниѣ* 30б.15–16, *и(соу)сь* 30б.19, *ѡдѣниѣ* 30г.9, неоправдано *насаѣдникъ* 30а.12, *николиже* 30а.26; уп. *и(соу)сь* 30а.25, *ѡдѣниѣ* 30г.6; такође: *каменемъ* 30а.2, *прѣвникъ* 30а.4–5, *ѡициѣ* 30а.13, *достоѣниѣ* 30а.14, и *извѣше* 30а.15, *въ ѡуниѣ наѣшню* 30б.4–5, *ц[а]рѣствие б(о)жие* 30б.7, *на каменн-и* 30б.10, *званиѣ* 30б.25–26, *не ниѣ* 30г.9, *парисѣи* 30г.20–21, *съ нрѣдѣни* 30г.25). Важно је приметити да се „десетеричко и“, судећи по старијој литератури, у овој скупини користило претежно у бројној вредности, а изван ње – у словној, ограничено и ретко.¹⁶ Уочава се стабилизована употреба „омеге“ за обележавање непокривеног вокала, што постаје препознатљива црта рашке писмености (*ѡкого* 30а.1,1–2, *ѡбѣдѣ* 30в.2–3, *ѡни* 30в.7, *ѡвъ* 30в.8,9, *ѡврѣцѣте* 30в.22–23, *не ѡблѣуѣна* 30г.5, *ѡдѣниѣ* 30г.6, *ѡнѣ* 30г.10 итд. – углавном је другачије у издвојеним потврдама, на пример, у Мирослављевом и

¹³ „Ук“ је, рецимо, уопштено већ у Повељи бана Кулина, али то не важи у свим споменицима из „западне скупине“, мада се врло учестало користи (уп. В. Јерковић, *Палеографска и језичка испитивања о Чајничком јеванђељу*, Нови Сад, Матица српска, 1975, стр. 60). То, разуме се, не значи много, јер је иста црта уопштена, нпр., и у исписима Глигорија, писара мањих делова у Мирослављевом јеванђељу (Ст. М. Куљбакин, *Палеографска и језичка испитивања о Мирослављевом јеванђељу*, Сремски Карловци, СКА, 1925, стр. 17), који је примењивао напреднији (млађи) правопис од хумско-босанског, наступајући, тако, као претеча рашког правописа.

¹⁴ Иста врста превида (али без поправке) присутна је у малочас наведеном наслову, у вези с „киносом“: *ѡ въпрохъ* 30б.0 (очекивано је, као у садржају: *въпро(шьши)хъ* 2а).

¹⁵ П. Ђорђић, *Историја српске ћирилице. Палеографско-филолошки прилози*, Београд 1971, стр. 37.

¹⁶ В. Јерковић, *Палеографска и језичка испитивања*, стр. 62–63.

Никољском јеванђељу, где у употреби претеже обично „он“.¹⁷ У западној скупини „омега“ се нешто чешће користи само у писању групе *от*-, иначе се, као обично слово користи „он“, у свим положајима.¹⁸

Пада у очи и непромишљено, случајно преламање речи на завршецима редова, уз огрешење о древни закон отвореног слога (ωκλογο 30а.1–2, πωβнше 30а.2–3, ннн 30а.3–4, нмь 30а.5–6, де 30а.8–9, дѣлатлн 30а.9–10, емьше 30а.14–15, дѣлателемь 30а.22–23, глвкѣ 30б.2–3, влмь 30б.5–6, скрѣшитъ се 30б.10–11, немьже 30б.11–12, егѣ 30б.14–15 итд.), што је одлика и других споменика из исте скупине, као и неких још ранијих, српских споменика с прелаза XII у XIII век, па и старијих, глагољских.¹⁹ О писаревој скромнијој култури, а можда и о оскудности приручних извора, говори и релативно велики број грешака и нелогичности на малом простору, насталих услед недовољног разумевања текста. Поред испуштања слова могло се радити и о другим, ситнијим нејасноћама: Мт 21.36: множаше 30а.4 – *можа(н)ше; Мт 21.38: прѣдте 30а.12 – предлошко-падежна конструкција *прѣд(ь)те / императив *прѣд(н)те (првобитно и најраширеније придѣте); Мт 21.43: ω васъ 30б.7 – *ѿ васъ (првобитно отъ васъ; по српским рукописима раширено писање ѿ васъ).²⁰ Неколико пута писар је интервенисао, показујући тако, у исто време, и брижљив однос према рукопису, у складу са својим (ограниченим) могућностима. Два пута се то тицало статуса слова л – Мт 21.36: тоѣже 30а.6 – да се не би читало као *тог[о]жде, додата је ситна петља слева, на средини слова ж, где му се сустичу краци: тог-д/а/же (првобитно тожде; по рукописима раширено и такожде); Мт 22.5: ѿка 30в.9 (уп. савремено *овај*) – преправио је последње слово запушавајући леву петљу на средини стуба, и додајући му десну петљу на дну стуба:

¹⁷ „Омега“ на почетку речи или слога постоји и у Мирослављевом јеванђељу, с тим што се тамо јавља и на крају речи – код главног писара који се служи хумско-босанским правописом (Ст. М. Куљбакин, *Палеографска и језичка испитивања*, стр. 16). У Никољском јеванђељу се у ограниченом броју случајева у Мт и Мк употребљава и почетна „омега“, за разлику од Лк и Јн, што је последица употребе најмање два предлошка (В. Јерковић, *О Никољском јеванђељу*, Зборник Матице српске за филологију и лингвистику, XXXIV/1, Нови Сад 1991, стр. 28–31). У Чајничком јеванђељу, нпр., почетна позиција је у већини рукописа углавном резервисана за ω, φ и ϕ, док је у петом рукопису ту доминантно „окато он“ (Јерковић, *Палеографска и језичка испитивања*, стр. 66–68).

¹⁸ Примери: ѿ гл 30б.3, исто Хв Мир и др. (али о ги Нк), ѿиеть се 30б.6, исто Нк Хв, као и Мир и др. – али ѿишоше 30в.8 (отидѣ Нк Хв Мир). Вера Јерковић је, нпр., испратила доста уопштену употребу лигатуре ѿ у Никољском јеванђељу (*О Никољском јеванђељу*, стр. 29).

¹⁹ Уп. М. Н. Сперанскій, *Мостарское (Манойлово) боснійское евангелие*, Варшава 1906, стр. 13–17; И. Грицкат, *Дивошево јеванђеље. Филолошка анализа*, Јужнословенски филолог, XXV, Београд 1961–1962, стр. 244–245; В. Јерковић, *Палеографска и језичка испитивања*, стр. 93; В. Јерковић, *О Никољском јеванђељу*, стр. 30; Н. Kuna, *Srednjo-vjekovna bosanska književnost*, стр. 69.

²⁰ Оваква грешка, писање ω без т, сусреће се, нпр., и у прва три рукописа Чајничког јеванђеља (В. Јерковић, *Палеографска и језичка испитивања*, стр. 69).

овъ. У једној прилици писар је поништио ϵ (на позицији старијег ж), претходно пренето из предлошка, увиђајући његову несагласност с регуларним стањем у српској редакцији, развијеним у спрези са штокавском говорном подлогом. Он ту, међутим, ништа није написао, било што се није снашао, било што је сматрао да је титла довољна – Мт 22.11: $\text{г\bar{л}щ\epsilon}$ 30г.26 (првобитно глагољшце; очекивано $\text{г\bar{л}\text{ж}щ\epsilon}$).

На фонетском плану вреди истаћи да је „јери“, сходно одмаклим процесима у говорном језику, готово истиснуто из употребе, осим на два места (користи се старија варијанта са спојницом), остајући у падежним наставцима (акузатив множине): $\text{раб\bar{ь}}$ 30а.4 и $\text{плод\bar{ь}}$ 30а.24. Нормално се пише подмлађено, са $и$ ($\text{пак\bar{ь}}$ 30а.3, 30б.27, $\text{ин\bar{ь}}$ 30а.4, $\text{пр\bar{ь}в\bar{ь}н\bar{ь}х\bar{ь}}$ 30а.5, $\text{к\bar{ь}ст\bar{ь}}$ 30б.2, $\text{ѣз\bar{ь}к\bar{ь}}$ 30б.8, $\text{плод\bar{ь}}$ 30б.9, $\text{пад\bar{ь}н\bar{ь}}$ 30б.9, $\text{сл\bar{ь}ш\bar{ь}ак\bar{ь}ш\bar{ь}}$ 30б.13, $\text{раб\bar{ь}}$ 30б.24, 30в.11, $\text{з\bar{ь}в\bar{ь}н\bar{ь}д\bar{ь}}$ 30в.2, $\text{з\bar{ь}л\bar{ь}}$ $\text{ж\bar{ь}}$ и $\text{дов\bar{ь}р\bar{ь}}$ 30в.27, $\text{из\bar{ь}б\bar{ь}р\bar{ь}н\bar{ь}х\bar{ь}}$ 30г.19 итд.). И иначе, у погледу употребе *јерија*, стање у „западној скупини“ је неједнако, али начелно се може рећи да је поодмакло његово истискивање или мешање са и.²¹ Писање *јер*, осим у улози правописног знака (маркера краја речи и сталног пратиоца вокалног $л$), контролисано је штокавским језичким осећањем, у смислу редовног јављања само у „јаком“ положају, где у народном језику долази до штокавске вокализације, која је и овде спорадично засведочена ($\text{в\bar{ь}д\bar{ь}н\bar{ь}}$ 30а.15, $\text{ю\bar{ь}д\bar{ь}ц\bar{ь}}$ 30в.4, $\text{скр\bar{ь}ж\bar{ь}д\bar{ь}т\bar{ь}}$ 30г.16). Из предлошка су пресликани и примери с окамењеном старословенском вокализацијом историјски тврдог полугласника у једној истој речи ($\text{то\bar{ь}гда}$ 30в.17, 30г.11, 30г.20), како је и у Рашко-хиландарском јеванђељу и значајном броју других српских јеванђеља.²²

Још важнија је чињеница да се *јат* упорно пише у складу с етимолошким правописом, и у домаћим и у страним речима (нпр. $\text{ар\bar{ь}х\bar{ь}н\bar{ь}р\bar{ь}н\bar{ь}}$ 30б.13, $\text{пар\bar{ь}н\bar{ь}с\bar{ь}к\bar{ь}н\bar{ь}}$ 30б.14; $\text{пар\bar{ь}н\bar{ь}с\bar{ь}к\bar{ь}н\bar{ь}}$ 30г.20), што може значити да његову употребу контролише језичко осећање писара.²³ Сва одступања од књижевне норме на свој су начин особена: мешање почетне групе $\text{пр\bar{ь}к\bar{ь}/пр\bar{ь}н\bar{ь}$ (икавски рефлекс: $\text{пр\bar{ь}д\bar{ь}а\bar{ь}ст\bar{ь}}$ 30а.21; „сувишно“ *јат*, можда дифтонгизовано $и$ под дужином:²⁴ $\text{пр\bar{ь}д\bar{ь}те}$ 30а.12, тј. $\text{пр\bar{ь}д[и]те}$, $\text{пр\bar{ь}к\bar{ь}т\bar{ь}х\bar{ь}}$ 30б.14, тј. $\text{пр\bar{ь}т\bar{ь}чу}$); икавизам код глагола с инфинитивном осномом на -ѣти ($\text{ѣз\bar{ь}р\bar{ь}ш\bar{ь}ш\bar{ь}}$ 30а.11); *јат*

²¹ В. Јерковић, *Палеографска и језичка испитивања*, стр. 69.

²² Ово је сваки пут у вези с почетком јеванђељског стиха (Мт 22.8, Мт 22.13, Мт 22.15), што се графички обично не види у овом уметку, осим последњи пут (пише се с „великим“ словом Т). Ако у непосредном предлошку нашег писара није било одговарајућег, ликовног истицања, њега је морало бити раније, што је утицало на чување неизмењеног лика целе ове иницијалне речи (о тој појави в. М. Пешикан, *Мокропољско четворојеванђеље*, стр. 83).

²³ Дати примери, нпр., немају увек упоришта у Маријином јеванђељу – Мт 21.45: $\text{ар\bar{ь}х\bar{ь}н\bar{ь}р\bar{ь}н\bar{ь}}$ и $\text{ф\bar{ь}р\bar{ь}н\bar{ь}с\bar{ь}н\bar{ь}}$, Мт 22.15: $\text{ф\bar{ь}р\bar{ь}н\bar{ь}с\bar{ь}н\bar{ь}}$.

²⁴ Уп. L. Nakaš, *Jezik i grafija krajišničkih pisama*, Sarajevo, Slavistički komitet, 2010, стр. 34–35, 39, 40.

издања Мирослављевог јеванђеља (1986), Хваловог зборника (1986) и Маријиног јеванђеља (2005).]²⁸

Виктор Савић

Матејево јеванђеље 21.35 – 22.16

[[(Мп 29в, г) Мт 21: ... /35/ љмъше же дѣлатане · рабы него · ового быше]] || Мп₂: (30а) ового же збнише сов²ого же каменнемъ п³овнише /36/ пакн посла ин⁴н рабы множаше (sic) прѣ⁵внихъ и створише нм⁶ъ тогда же /37/ п(о)слѣд(ъ) же по⁷сла к нимъ с(ы)нъ свон⁸ г(лаго)ле оусрамляють с⁹е с(ы)на моего /38/ дѣлат¹⁰ли же егда ззрише с(ы)нъ¹¹ рѣше въ себѣ се естъ¹² наследникъ прѣдте (sic)¹³ збнемъ и здръжимъ¹⁴ достоѣнне его /39/ н ем¹⁵ъше и извеше ванъ и¹⁶ збнише и /40/ егда же збо¹⁷ придеть г(оспо)д(н)нъ виногра¹⁸да да што створитъ дѣл¹⁹атеремъ тѣмъ /41/ г(лаго)лаше²⁰ емъ зли-н зли погзбн²¹тъ є н винограды прида²²сть ннѣмъ дѣлателем²³ъ нже въздадетъ емъ²⁴ плоды въ врѣмена своѣ²⁵ /42/ г(лаго)ла нмъ н(соу)съ нѣсте ли²⁶ ѹли николи же въ кни²⁷гахъ каменеъ его(30б) же неврѣдъ створише² зидѹщенъ съ вистъ въ гл³авѣ оугаъ (от[ъ] г(оспод)а вн сн и е⁴сть дикна въ соуно на⁵шню /43/ сего ради Г(лаго)лѣ в⁶амъ ѣко от[ъ]идеть се⁷ ѿ (sic) вась ц[а]рствне б(о)жне и да⁸сть се езникъ творецъ⁹мъ плоди его /44/ И падн-¹⁰и на каменн-н семь ск¹¹рѣшитъ се а на на (sic) нем¹²ъ же паде сътреть и /45/ и¹³ слишавше архнерѣи¹⁴ и парисѣне прѣтгъ ег¹⁵о раззъмѣше ѣко ѿ н¹⁶хъ г(лаго)л(а)ше /46/ нищѣе его з¹⁷боѣше се народа пон¹⁸е же ѣко пр(о)рока нмѣ¹⁹хъ /22.1/ и (от[ъ]вѣщавъ и(соу)съ р[е]ѹе²⁰ нмъ въ

²⁸ Скраћенице упоређених извора: Бд – Богданово јеванђеље, српскословенски рукопис, прелаз XIII–XIV века, Архив ХАЗУ (ЈАЗУ), Шс 20, Михановић, бр. 24. / М – Маријино јеванђеље, старословенски рукопис, прелаз X–XI века, Руска државна библиотека (Москва), Григорович, бр. 6 (М. 1689), два листа у Националној библиотеци (Беч), Cod. Slav. 146; издање текста И. В. Ягичъ, *Памятникъ глаголической письменности. Мариинское четвероевангелие*, Санктпетербургъ 1883. / Мир – Мирослављево јеванђеље, српскословенски рукопис, око 1185, Народни музеј (Београд), бр. 1536, један лист у Руској националној библиотеци (Санкт-Петербург), Ф. п. I 83; издање текста Н. Родић, Г. Јовановић, *Мирослављево јеванђеље (критичко издање)*, Београд 1986. / Мп – Мокропољско четворојеванђеље, српскословенски рукопис, средина XIII века, Крка, бр. 2 (основни текст) / Мп₂ – српскословенски пергаменски уметак (л. 30) у Мокропољском четворојеванђељу, крај XIV века. / Нк – *Никољско јеванђеље*, српскословенски рукопис, последња четвртина XIV века, Честер-Бити (Даблин), MS 147 (пре отуђења Народна библиотека у Београду, бр. 112); издање текста Ђ. Даничић, *Никољско јеванђеље*, у Биограду 1864. / Рх – Рашко-хиландарско јеванђеље, српскословенски рукопис, друга четвртина XIII века, Хиландар, бр. 22. / Хв – Четворојеванђеље из Хваловог зборника, српскословенски рукопис, 1404. година, Универзитетска библиотека (Болоња), бр. 3575; издање текста N. Gošić i dr., *Zbornik Hvala krstjanina (transkripcija i komentar)*, Sarajevo 1986. За шири списак српских јеванђељских извора в. *Српскословенски речник јеванђеља*, стр. XV–XVIII.

прнѹахъ г(лаго)ле /2/ Ѫ²¹ подобн се ц(а)р(ь)ство н(е)в(е)с(ь)н²²ое ѹ(о)в(ѣ)кѹ иже сътво²³ри
 бракъ с(ь)нѹ своеѹ²⁴ѹ /3/ и посла раби сво²⁵е призвати звани²⁶не на бракъ и не х²⁷отѣхъ
 прити /4/ паки || (30в) посла нни раби г(лаго)ле ² рците званимъ овѣ³ѣдъ мон ѹготовахъ
 и ⁴ юнацъ мон ѹпитѣн⁵ое исколено и все Ѫ⁶готовано придѣте н⁷а бракъ /5/ они же не
 рож⁸дѣше ѡтндоше овѣ ⁹ на село свое овѣ на¹⁰ кѹп¹¹лоу свою /6/ а проуи е¹¹м(ь)ше рави
 его доса¹²днше нмъ и ѹбише е ¹³ /7/ и саншавъ ц(а)рѣ тѣ раз¹⁴гнѣва се и посла воє ¹⁵
 свое погѹбити ѹвинци¹⁶е ти и гради нхъ заж¹⁷ежеть /8/ тогда равомъ с¹⁸воимъ бракъ ѹбо
 гот¹⁹овъ естѣ звани не ви²⁰ше достоини /9/ идѣте ²¹ ѹбо на исходища пѣ²²ти елико аще
 овѣрѣ²³цете призовите на ²⁴ бракъ /10/ н-ш[ь]дѣше рави ти ²⁵ на пѣти събраше се е²⁶лико
 овѣрѣше зал²⁷и же и добри испав²⁸(30г)нише бракъ възле²⁹жешнхъ /11/ въшдъ же ц(а)рѣ ³
 и видѣти възлеже⁴шнхъ видѣ тѣ ѹ(о)в(ѣ)с⁵ка не овѣлѣена въ ⁶ оудѣние брауное ⁷ /12/
 и г(лаго)ла емѣ дрѣже ка⁸ко вьннде сѣмо ⁹ не нмне оудѣннѣ бр¹⁰ауна онъ же ѹм¹¹ѹа
 /13/ тогда р(е)че ц(а)рѣ сазга¹²мъ свезавше емѣ ¹³ нозѣ и рѣцѣ възмѣт¹⁴е и врьзѣте въ
 тѣмъ ¹⁵ромѣшнѣю тѣ бѣдѣ¹⁶тъ плауѣ и скръжат¹⁷ь зѣбомъ /14/ мнози бо с¹⁸оутѣ звани
 мало же ¹⁹ изьбраннхъ {конць}²⁹ ²⁰ /15/ Тогда шѣдше парисѣ²¹не съвѣтъ створиш²²е на
 нь да и овѣстеть ²³ словомъ /16/ и послают²⁴ь к немѣ оуѣеники ²⁵ свое съ иродитѣни
 г(лаго)²⁶л(ѣ)ще ѹнителѣ вѣмъ ²⁷ ѣко истиннѣ еси || [(Мп 31а, б) и поути в(о)жно по н²⁸стинѣ
 оуѣниши · ни сокомъ же не родн³ши · не зриши бо на ⁴ лице ѹлов(ѣ)комъ ...]]

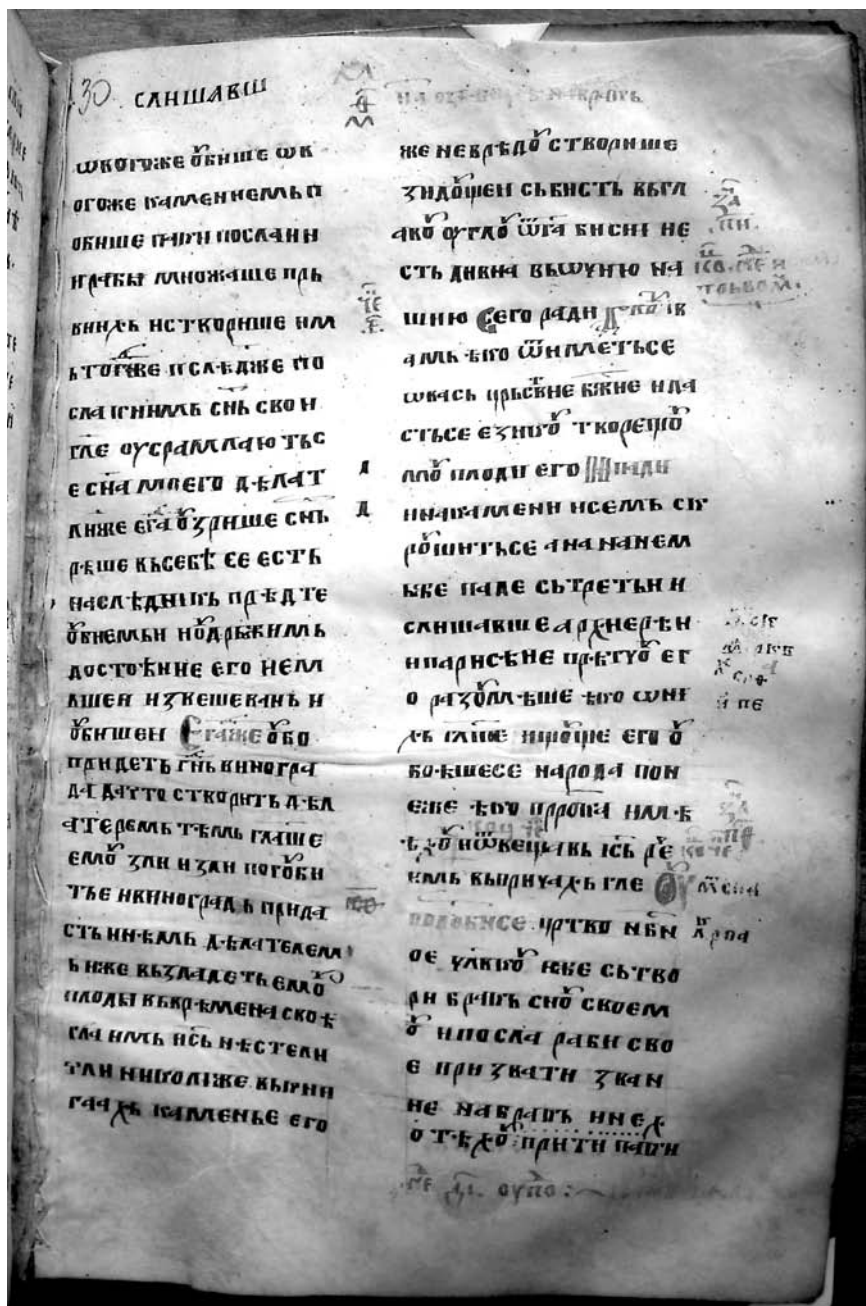
/Мт 21.35/ ѡвого же х2 Мп₂ Рх Бд Нк Хв: ового ... ового Мир (от же) /36/ нни (нны
 Мир Рх Бд) Мп₂ Мир Рх Бд (нны М): нныѣ Хв, нне Нк; множаше Мп₂; множише Мир
 (мъножиша М), множанше Рх Бд Нк Хв; тогдаже Мп₂; тожда Рх (= М), такожда Мир
 Бд Нк Хв. /37/ п(о)слѣд(ь) (же) Мп₂ Мир Рх Нк Хв: послѣди Бд; к нимъ Мп₂ Мир Рх
 Бд (къ нимъ М): нмъ Нк Хв; с(ь)нъ свон Мп₂ Рх Бд Нк (с(ь)нѣ свон М): с(ь)на своего Мир
 Хв; оуѣрамають се Мп₂ Мир Рх Нк (оуѣрамають сѣ М): оуѣрадеть се Бд – ѹстыдетъ се Хв.
 /38/ дѣлати Мп₂; дѣлателе Рх (= М), дѣлателе Бд, дѣлателе (дѣлателе Нк, дѣлателе Хв) Мир
 Нк Хв; егда Мп₂ Рх (= М): от Мир Бд Нк Хв; ѡзрише (оуѣрѣше Рх) Мп₂ Рх (оуѣрѣша
 М): оуѣрѣше (оуѣрѣше Нк, ѡзривше Хв) Мир Нк Хв – видѣше Бд; с(ь)нъ Мп₂ Рх (с(ь)нѣ
 М): с(ь)на Мир Бд Нк Хв + add его Нк Хв; се (есть) Мп₂; съ Мир Рх Бд Нк Хв (= М);
 прѣдте (прѣд(н)те / прѣд(ь) те?) Мп₂; прѣдыте Хв, прѣдѣте Мир Рх Бд Нк (= М) + add и
 Нк Хв; ѡбнемъ Мп₂ (от и): оуѣнемъ и Мир – ѡбнемъ его Хв, оуѣнимъ (оуѣнимъ Бд Нк) и Рх
 Бд Нк (оуѣнимъ 1 М). /39/ и емѣше и Мп₂ Рх Бд (и емѣше и М): и емѣше Нк (от и) – нмше
 Мир (от и х2), нмше же Хв (от и); извѣше Мп₂; извѣсе Мир Рх (извѣса М), извѣдоше
 (извѣдоше Нк Хв) Бд Нк Хв + add и Мир Бд Нк; от Мп₂: из винограда Мир Рх Бд Нк Хв
 (= М); ѡбише и Мп₂ Мир Рх (оуѣниша и М): оуѣнише Бд Нк Хв (от и). /40/ егда же Мп₂
 Рх Бд Нк: егда Мир (от же) – и када Хв; прѣдетъ Мп₂ Рх Бд Нк Хв: прѣде Мир; add да
 [[уто Мп₂: ѡ Мир Рх Бд Нк Хв (= М); дѣлателемъ Мп₂: дѣлателемъ (дѣлателемъ Хв) Мир Рх
 Нк Хв (= М), дѣлателемъ Бд. /41/ зан-и Мп₂: здые (занѣ Бд, занѣ Нк) Мир Бд Нк Хв, зды
 Рх (зды М); зан Мп₂: здыѣ (зды Рх и др.) Мир Рх Бд Нк Хв (зды М); е Мп₂ Рх (ѣ М):
 от Мир Бд Нк Хв; и Мп₂ Мир Рх Бд Нк (= М): а Хв; прѣдасть (прѣдасть Мир и др.) Мп₂
 Мир Рх Бд Нк Хв; дѣлателемъ (дѣлателемъ Хв) Мп₂ Мир Рх Нк Хв: дѣлателемъ Бд; емѣ
 плоды Мп₂ Мир Рх Нк: емѣ плоды Хв – плоды емѣ Бд. /42/ камене Мп₂: камене Мир
 Рх Бд Нк Хв (= М); егоже Мп₂ Рх Бд Нк Хв (= М): иже Мир; зидѣшен Мп₂: зидѣшен

²⁹ Преко ове речи написано је киноваром: кон'ц(ь) нед[ѣле]:

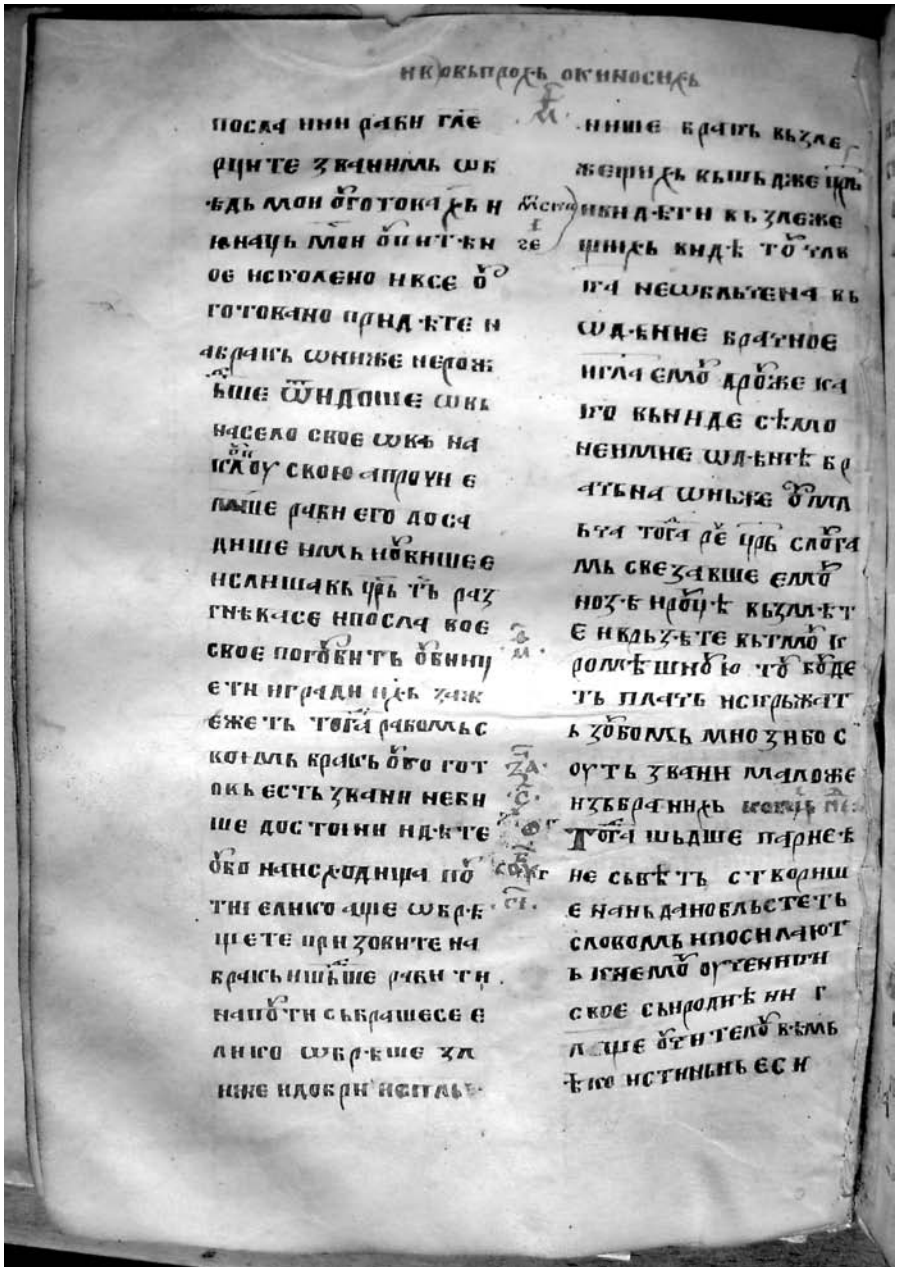
(зидоушн Рх Нк) Мир Рх Бд Нк (зидѡштн М), зидѡшн Хв; сь Мп₂ Рх Бд Нк Хв (сь М): си Мир; ѿт[ь] г(оспод)а Мп₂ Мир Рх Бд Хв: о г(оспод)и Нк – отъ б(ог)а М; би Мп₂: быс(ть) Мир Рх Бд Нк Хв (бысть М); си Мп₂ Бд: си (сы Хв) Мир Рх Нк Хв (= М); и Мп₂ Рх Бд Нк Хв (= М): от Мир; дивна (дивѡна М, дивѡна Рх, дивѡна Бд) Мп₂ Мир Рх Бд (дивѡна М): дивань (дывань Хв) Нк Хв (дывань Хв); нашню Мп₂ Мир Рх Бд: вашню (вашню Хв) Нк Хв – нашею М. /43/ ц[а]р[ь]ств[ь]е Мп₂ Бд: ц[ь]с[а]р[ь]ств[ь]е Рх (ц[ь]с[а]р[ь]ств[ь]е М), ц[а]р[ь]с[т]ва Мир – ц[а]р[ь]ство Нк Хв; езикѡ (езыкоу Рх Бд Нк Хв) творещи Мп₂ Рх Бд Нк Хв (ѡз[ъ]коу твораштоуоу М); странѣ тон-творещи Мир; плоди Мп₂ Бд Нк: плодь Мир Рх Хв (плодь М). /44/ падн-и (падын Рх Бд) Мп₂ Рх Бд: пады (падн Нк) Мир Нк (пады М), падн Хв; на каменн-и Мп₂: на каменн (на камены Нк Хв) Мир Рх Бд Нк Хв – на камене М; паде Мп₂: падеть Мир Рх Бд Нк Хв (падетъ М); съгреть (стреть Бд) Рх Бд Нк Хв (съгретъ М) – съкроушитъ Мир. /45/ слышавше (слышавше Мир Рх Нк Хв) Мп₂ Мир Рх Нк Хв (слышавше М): слышавшен Бд; архирѣи Мп₂: архирѣне (архирѣе Хв) Нк Хв, архирен Рх Бд (архирен М) – старѣшны жьрььскне Мир; парискне Мп₂: парисе Хв, фарискне Нк, фарисен Рх Бд (= М) – (старѣшны...) фарискне Мир; прѣтѣу (прѣтѣу Рх, прѣтѣу Мир) Мп₂ Мир Рх (прѣтѣу М): прѣтѣу (прѣтѣу Нк) Бд Нк Хв; его Мп₂ Мир Рх Бд Хв (= М): от Нк; разѡмѣше Мп₂ Рх Бд Нк Хв (= М): ѡмѣше же Мир; г(лаго)л(а)ше Мп₂ Рх Нк Хв (= М): г(лаго)л(еть) Мир Бд. /46/ от Мп₂ Мир Бд Хв: и Рх Нк (и М); ниѡше (ниѡше Мир) Мп₂ Мир Рх: искахоу Бд, искахоу бо Хв, искаште М – възьскаше Нк; его Мп₂ (от ети): ѡго ети (его ети Рх) Мир Рх, ети его Нк, ети и Хв (ѡти и М) – да имѡтъ и Бд; ѡ [ѡвоше се Мп₂ Рх (= М): add и Мир Бд Нк Хв; понеже Мп₂ Мир Бд Нк Хв (= М): от Рх; имѣхѡ (имѣху Мир Нк Хв) Мп₂ Мир Нк Хв (имѣхѡ М): имѡху Рх Бд; от Мп₂ Нк Хв: и Мир Рх Бд (= М).

/Мт 22.1/ и ѿт[ь]вѣщавъ ... г(лаго)лѣ Мп₂: от Мир; ѡ [ѡрѣ]е Мп₂ Рх (= М): add пакн (пакы Нк Хв) Бд Нк Хв. /2/ ц[а]р[ь]с[т]во Мп₂ Мир Нк Хв: ц[а]р[ь]с[т]в[ь]е Рх Бд, ц[ь]с[а]р[ь]с[т]в[ь]е М; н(е)б(е)с(ь)ное Мп₂ Мир Бд Хв: н(е)б(е)с(ь)но Нк – н(е)б(е)сское Рх (н(е)б(е)сское М); от Мп₂: ц[а]р[ь] (ц[а]рю Бд) Мир Бд Нк Хв (ц[а]рю М), ц[ь]с[а]р[ь] Рх. /3/ не хотѣхѡ Мп₂ Рх: не хотѣхю (не хотѣхю Бд) Мир Бд Нк Хв (не хотѣхѡ М). /4/ инн (инны Мир Рх Бд) Мп₂ Мир Рх Бд (инны М): инне Нк, инне Хв; рцѣте (рьцѣте Хв) Мп₂ Хв: рцѣте (рцѣте Бд) Мир Рх Бд Нк; от Мп₂: се Мир Рх Бд Нк Хв (= М); и (юнаць) Мп₂ Нк: ѡ Мир Рх Бд Нк Хв (= М); юнаць (юнѣць Мир) Мп₂ Мир Хв: юнѣци Рх Бд Нк (= М); от Мп₂ Мир Нк: и Рх Бд Хв (= М); зпитѣное исколено Мп₂ Рх: оупитѣны исколена Мир, оупитанѣна исколена Бд, зпитѣнна исколена Нк (оупитѣнаа исколена М), зпитѣна вса исколена соутъ Хв; и Мп₂ Рх Бд Нк Хв (= М): от Мир; все зготовано Мп₂ Рх: вса оупитана Бд, вса готова Мир Хв (вьсѣ готова М), вса готова соутъ Нк (add соутъ); на бракъ Мп₂ Мир Рх Нк Хв: на бракы Бд. /5/ не рождыше Мп₂ Мир Рх Нк Хв (не родыше М): не брѣгше Бд; ѡтидоше Мп₂ Рх: отидоу (отидоу Хв) Мир Бд Нк Хв (отидѡ М); ѡвь]] ѡ Мп₂ Рх Бд (= М): add же Мир Нк Хв. /6/ а проуи Мп₂ Мир Рх Нк Хв (= М): проуи же Бд; ел(и)ше Мп₂ Мир Бд Нк: имѣше Рх Хв (имѣше М); его Мп₂ Рх Бд Нк Хв (= М): от Мир; и Мп₂ Рх Бд Хв (= М): от Мир Нк; збнше (оубыше Бд) Мп₂ Рх Бд: избнше Мир Нк (избнша М), быше Хв. /7/ и саншавъ (слышавъ Рх Бд Нк Хв) Мп₂ Рх Бд Нк Хв (и слышавъ М): слышав же Мир; ц[а]р[ь] Мп₂ Мир Бд Нк Хв: ц[ь]с[а]р[ь] Рх (ц[ь]с[а]р[ь] М); ть разгнѣва се (разгнѣва се Нк) Мп₂ Мир Рх Бд Нк: та разгнѣвавъ се зѣло Хв (add зѣло); посла Мп₂ Рх (посѣла М): пославъ Мир Бд Нк Хв; кое свое Мп₂ Мир Рх Бд Нк (воѡ своѡ М): свое кое Хв; погзбнтъ Мп₂ Рх: погубнтн Мир, погубени (погубни Нк, погубны Хв) Бд Нк Хв (погубни М); ти (ты Рх) Мп₂ Рх (ты М): те Мир Бд Нк Хв; градн (грады Мир Рх) Мп₂ Мир Рх Бд (грады М): градъ

Нк Хв; *зажеже*т Мп₂: *зажеже* Мир Рх Бд Нк, *зажьже* М, *сьжеже* огнѣмъ Хв (add огнѣмъ). /8/ от Мп₂: г(лаго)ла Мир Рх Бд Нк Хв (= М); *готовь* Мп₂ Мир Рх Бд Хв (готовь М): *зготовань* Нк; (от а) *звани* Мп₂: а *зъбани* (звани Рх Нк, званы Хв) Мир Рх Нк Хв (а *зъванни* М), *звани же* Бд; *не бише* (не быше Рх Бд Нк) Мп₂ Рх Бд Нк Хв: *не бѣше* Мир (не бѣша М). /9/ пѣтнн (пютен Мир, поутен Бд) Мп₂ Мир Рх Бд (пѣтнн М): *поутн* (поуты Хв) Нк Хв; от Мп₂: н (елнко) Мир Рх Бд Нк Хв (и М); *оверѣшете* Мп₂ Бд Нк Хв: *обрешете* Мир Рх (обраштете М); *призовите* Мп₂ Бд Хв: *призовѣте* Мир Рх Нк, *призовыте* е Хв (add е); на *бракъ* Мп₂ Мир Рх Нк Хв: на *бракъ* Бд. /10/ и-ш[ь]дыше (ишдыше Хв) Мп₂ Мир Нк Хв: и *ишдыше* Рх (и *ишѣдыше* М), и *ишъш[ь]дыше* Бд; *събраше* се Мп₂: *събраше* все (все Рх) Мир Рх Бд Нк Хв (*съвъраша* вса М); *елнко* Мп₂ Рх Бд: *аже* (еже Нк Хв) Мир Нк Хв (*таже* М); *оверѣше* Мп₂: *оверѣтоше* Рх Бд, *обрѣтию* (обрнтоу Хв) Мир Хв (*обрѣтж* М), *обрѣшѣ* Нк; *злн* (злы Рх) Мп₂ Рх: *злые* (злыне Нк) Мир Бд Нк Хв (*зълъша* М); *же* Мп₂ Мир Рх Бд (= М): от Нк Хв; *добри* (добры Рх) Мп₂ Рх (добры М): *добрые* (добрие Нк Хв) Мир Бд Нк Хв; и Мп₂ Мир Рх Бд (и М): от Нк Хв; *испльнише* Мп₂ Рх (*испльниша* М): *испльни* се (испльни се Нк Хв) Бд Нк Хв, *напльнише* Мир. /11/ *вьшд же* ц(а)рь и *видѣти* *възлежешнхъ* Мп₂: от Мир; *ц(а)рь* Мп₂ Бд Нк Хв: *ц(ѣ)с(а)рь* Рх (*ц(ѣ)с(а)рь* М): от Мир; add и [[*видѣти* Мп₂: ø Мир Рх Бд Нк Хв (= М); *видѣти* (вѣдѣти Хв) Мп₂ Рх Бд Нк Хв: *видѣтг* М; *оѣнне* Мп₂ Мир Рх Бд Хв: *оѣнне* Нк (= М); *брауное* (брауное Рх Нк) Мп₂ Мир Рх Бд Нк (брауное М): *брауно* Хв. /12/ *не нды* Мп₂: *не нды* Мир Рх Бд (не нды М), *не ндѣ* Нк Хв; *оѣннѣ* (оѣннѣ Хв) Мп₂ Мир Рх Бд Хв: *оѣннѣ* Нк (= М); *брауна* Мп₂ Рх Бд (брауна М): *браунаго* (браунаго Нк) Мир Нк Хв. /13/ *ц(а)рь* Мп₂ Мир Бд Нк Хв: *ц(ѣ)с(а)рь* Рх (*ц(ѣ)с(а)рь* М); *нозѣ* (нозы Хв) и *рѣцѣ* (роуцы Нк Хв) Мп₂ Рх Нк Хв: *руцѣ* и *нозѣ* Мир Бд (*рѣцѣ* и *нозѣ* М); *възмѣте* и *възѣте* Мп₂ Хв: *възмѣте* и *въвъзѣте* и Мир Рх Бд (*в(ѣ)змѣте* и *въвъзѣте* М) — и *възѣте* и Нк (от *възмѣте*); *кромѣшнѣю* (кромѣшнюж Мир, *кромѣшнюю* Нк, *кромѣшнюю* Бд Хв) Мп₂ Мир Рх Бд Нк: *кромѣшноу* Хв — *кромѣштнѣж* М; *тѣ* Мп₂ Мир Рх Бд Нк (тоу М): *тоун* Хв; *скръжатъ* (скръжеть Мир Рх Бд Нк) Мп₂ Мир Рх Бд Нк (*скръжеть* М): *скръжытѣ* Хв. /14/ *мало же* Мп₂ Рх Бд Нк Хв (= М): а *мал(о)* Мир; *изъбраннхъ* (изабраннх[ь] Хв, *избраннх* Мир Рх, *избраннх* Нк) Мп₂ Мир Рх Нк Хв (*изъбраннхъ* М): *избраннхъ* Бд. /15/ *Тогда шдыше* (шдыше Рх, шдыше Хв) Мп₂ Рх Бд Нк Хв (*Тгда шѣдыше* М): *Бѣ* (врѣме) он(о) Мир (от шдыше); *парисѣне* *свѣтъ* *створнше* Мп₂: *свѣтъ* *створнше* *фарисѣн* Мир; *парисѣне* Мп₂: *парисые* Хв, *фарисѣне* Нк, *фарисѣн* М, *фарисен* Рх Бд; на нь Мп₂ Рх Нк Хв: на *и(соу)са* Мир — *како* Бд; да и *облѣстеть* Мп₂ Мир Рх Бд Нк: да *областеть* и Хв (да *областатѣ* и М). /16/ *послають* Мп₂ Рх Бд (*посылаютѣ* М): *послаше* Мир, *послаше* Нк Хв; *хунтелѣ* (хунтелю Мир Рх Бд Нк) Мп₂ Мир Рх Бд Нк (*оуунтелю* М): *хунтелю* *благы* Хв (add *благы*); *вѣмъ* Мп₂ Рх Нк Хв (*вѣмъ* М): *вѣмо* Бд.

Мокропољско четворојеванђеље, 30а

Мокропољско четворојевање, 306